

KROONIKA

Toomemäe taasavamine. „Kui rahule võib jääda?“

KAROLIINA KALDA

Just selline küsimus esitati meile 2024. aasta lõpus „Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024“ projektide lõpparuandes. Eestlaslikult võiks lihtsalt vastata, et „normaalne oli“ või „kiirelt läks“. Eriti just see teine vastus peab vähemalt esmapilgul kindlasti paika. Tartu Ülikooli muuseumi tegemised kultuuripealinna programmis jagunesid rahalise toetuse alusel laias laastus kaheks: projekt „Toomemäe taasavamine“ kuulus „Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024“ põhiprogrammi ning sai seeläbi SA Tartu 2024-lt rahalist toetust; sellele lisaks produtseerisime mitu näitust ja sündmusi Tartu 2024 lisaprogrammi, mille projekte rahaliselt ei toetatud, ning olime partneritena kaasatud teiste kultuuriorganisatsioonide või -korraldajate ettevõtmistesse¹. Kiirele aastale eelnes aastatepikkune ettevalmistus, mille alguspunkti on kohati keeruline täpselt paika panna. Vaatan seepärast tagasi ning analüüsin põhiprogrammi kuulunud „Toomemäe taasavamise“ najal, kuidas aastatel 2020–2024, mil olin

¹ Kuigi lisaprogrammi kuulumisega ei kaasnenud rahalist toetust, tähendas lisaprogrammi kuulumine võimalust kanda kultuuripealinna märgist ning saada natukene nähtavust ning kommunikatsioonituge.

sellega projektijuhina seotud, muutusid ideed ja nihkusid prioriteetidid ning milliseid õppetunde pean isiklikult kõige kasulikumateks.

Projekti tuuma väljasõelumine

Võiks öelda, et kui „Toomemäe taasavamise“ juurde jõudsin, oli projekt juba alanud. Esialgsed mõtted olid kirjas kultuuripealinnade valimisprotsessiks koostatud kandidatuuriraamatus (2019)², kus sõnastati idee Toomemägi uuele elule äratada, muutes selle mitmekülgseks ja kihiliseks keskkonnaks „sellele väärilise Euroopa haardega“. Programm oli muljetavaldav, koondades muuseumisese ideekorjega sõnastatud näitusi, üritusi ja arendustegevusi. Toomemäe keskkonda oli plaanis arendada koostöös maastikuarhitektide ja linnaplaneerijatega, korraldada Struve kaare teemaline rahvusvaheline kunstikonkurss, luua näitusi teadusinnovatsioonist ja pseudoteadusest, välikunstiteos „Elupäästja“ ning valgustada toomkirik nii, et minevik oleks seotud tänapäevaga. Kultuuripealinna meeskond pidas selle kõige juures oluliseks ka kohalike kultuurikorraldajate arengut, mistõttu läbisid kõik põhiprogrammi kuulunud projektide eestvedajad aastapikkuse arendusprogrammi. Selle käigus kohandasime sisu vastavalt kultuuripealinna fookustele ja väärtustele, täpsustasime kava, sihtgrupe ja eelarvet.

Suurim üllatus, mis projekti edasist käiku ka väga palju mõjutas, saabus 2021. aasta kevadel. Põhiprogrammi valitud projektide puhul oli seni palutud paralleelselt nii unistada kui ka reaalselt mõelda, mis tähendas ka kahe erineva tegevuskava ja eelarve kõrvutist arendamist. Unistasime tol ajal 1,5-miljonilisest maksimumeelarvest, kuid mõtlesime, et ka 650 000-eurose miinimumeelarvega saavad tehtud nii valgustusprojekt, kunstiinstallatsioonid kui ka näitus pseudoteadusest.

Viimasel seminaril, mille teemaks oligi eelarve, selgus kaks tõsiasja: 1) suurelt olid unistanud paljud; 2) keskmiselt oli iga projekti võimalik toetada vaid umbes 150 000 euroga. Tagatipuks ei võimaldanud Tartu 2024 rahastusreeglid toetada püsiva ehituse või kinnisvarainvesteeringu kategooriasse mahtuvaid tegevusi, mistõttu kvalifitseerus valgustusprojektist toetusele vaid väike osa. Õnneks tuli

² Kandidatuuriraamat, <https://tartu2024.ee/materjalid>, vaadatud 10.11.2025.

Foto 1. Projektinädal Tartu Kivilinna kooli õpilastega 2023. aasta aprillis (foto: Kaimar Tauri Tamm).

Tartu 2024 meeskond meile appi läbirääkimistel linnavalitsusega, et leida projektile sealtpoolne tugi ja rahastus Tartu linna eelarvest. Meie algsest väga mahukast projektist soovitati välja sõeluda kõik siseruumides toimuv ehk näitused. Arendusprotsessi tulemusi said kolm aastat hiljem näha kõik tartlased ja Tartu külalised: põhiprogrammi kuulunud „Toomemäe taasavamise“ osana avasime 2024. aasta aprillis toomkiriku valguskunstiteose „Koit ja Hämarik“ ning sellest veidi vähem kui kuu aega hiljem Toomemäel geneetika erinevaid tahke tutvustava kunstiteose „Elupäästja“.

Kui lihtne on olla rahvusvaheline?

Arendusprotsessis osalevaid projekte juhendati tegutsema rahvusvaheliselt ning kaasama nii rahvusvahelisi partnereid kui ka välisrahastust. Töötasime selle nimel mõlema projektiosa kaudu, kuid see õnnestus meil vaid osaliselt – toomkiriku valgustusprojekti ideekonkursi võitis rahvusvaheline meeskond. Välisrahastuse leidmine osutus aga märksa keerukamaks.

Välispartnereid proovisime kaasata ka „Elupäästja“ installatsioonide loomisel. Jõudsime kunstnike ja kultuuriasutuste rahvusvahelise võrgustikuni, mis meie õnneks valmistas just kirjutama suurt Euroopa projekti. Panustasime kolmel korral nii projekti kirjutamisse kui ka ideede arendamisse, kuid erinevaid ambitsioone ühtsesse raamistikku paigutada polnud lihtne ja suuremahulistele kultuuriprojektidele ei jagata toetust kergekäeliselt. Pean sellest hoolimata väärtuslikuks kogemuseks koostööd täiesti uutmoodi partneritega nii mastaapse projekti kirjutamisel.

Kaasamine vajab pidevat tööd

Kuigi valgustusprojekt õpetas palju ja tehtu oli vormilt võimas, tegi mind ennast kõige rõõmsamaks projekt „Elupäästja“ ning täpsemalt selle stardipaiguna toimunud õppenädal. „Elupäästja“ abil soovisime luua mängulist viisi, kuidas tutvustada peredele üht Tartu Ülikooli teadusvaldkonda ning seda Toomemäe väliruumis. Valitud valdkonnaks osutus geneetika. Leidsime, et parim viis sellise projekti arendamiseks on ühendada muuseumi, teadlaste, kunstniku ning õpilaste pädevused.

Mainitud osapooltest kolm istusid küll järjepidevalt planeerimislaua taga, kuid õpilaste kaasamine vajas veidi suuremat läbimõtlust ja planeerimist. Selleks korraldasime koostöös Tartu Kivilinna kooliga õppenädala, mille raames õppis üle 80 lapse lähemalt tundma geneetikat, viis läbi lihtsaid uurimisprojekte ning pani omandatud teadmised kunstniku juhendamisel kunstilisse vormi. Lapsed üllatasid meid kõiki oma kriitilise mõtlemise, fantaasiaküllaste lugude ja leidlike disainiideedega. Projekti edenedes jäi aga üha kiirenevas tempos järjest vähem aega mõelda järgmistele kaasamisviisidele. Kuigi olen väga rahul lõpuks valminud toredate installatsioonidega, mida kutsusime ka geenipillideks, jäi lõpptulemuse juures kaasamine pigem formaalseks: laste mänguline mõtteviis oli nende loomisel küll suureks inspiratsiooniks, kuid nende otsene panus lõpptulemusest ei paista. Õppetunnina võtsin kaasa, et kaasamine on strateegia, mis peab läbima kõiki projekti osi ning vajab pidevat tähelepanu ja tegutsemist.

Sõnumite keerukus

Ootamatult keeruliseks kujunes ka arusaama kujundamine sellest, et toomkiriku valguslahendus on jääv. Kuigi projekt pälvis palju tähelepanu ning avamisest tuli osa saada väga suur hulk inimesi, jäi kohati püsima arvamus, et tegu oli üheks õhtuks loodud lahendusega. Arusaam tekib aeglaselt, mistõttu vajab valgustuslahenduse kommunikeerimine siiani pidevat strateegilist tööd, ikka ja jälle külastajate kutsumist Toomemäele valgustatud toomkiriku juurde ning rõhutamist, et tegu on püsiva lahendusega.

Kokkuvõttes saab öelda, et 2024. aastal tegime nii põhi- kui lisaprogrammi raames väga palju: lisaks projektile „Toomemäe taasavamine“ kuulusid kultuuripealinna lisaprogrammi (avamise või toimumise järjekorras) Tartu tähetorni astrofotokonkursi võidutööde väljapanek Toomemäel, näitus „Kaks poissi, kes unistasid tähtedest. Struve, Fraunhofer ja 200-aastane teleskoop“, Hullu Teadlase sünnipäeva tähistamine ning näitused „Me eksleme maailma rajus. Geislingen 1944 – Tartu 2024“ ja „Nähtamatu Tartu. 800 aastat linna algusest“. Nendele lisaks olime partneri või koordinaatorina kaasatud veel mitme meie muuseumimajades toimunud sündmuse või näituse juurde. Toimunud projektid olid sisult tugevad ja vormilt mõjuvad ning tõestasid, et muuseumi meeskond on väga võimekas. Õppetunde kogunes rohkelt, kuid ilma uute teadmiste ja kogemusteta ei maksagi midagi teha. Muuseumi tegevused 2024. aastal kinnitasid, et julge ja sihikindel tegutsemine viib tulemuseni.

Karoliina Kalda on Tartu Ülikooli muuseumi näitusevaldkonna spetsialist.